

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Е.А. Панасенко на дисертацію О.С. Ковпак „Розвиток заочної
педагогічної освіти в Україні (50-80-ті рр. XX століття)”, подану на
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

**Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими
науковими програмами.** На сучасному етапі реформування освіти,
зумовленого глибокими змінами в соціально-економічному, політичному й
суспільному житті України, виникає необхідність перегляду системи
підготовки педагогічних кадрів. Питання ефективності й доступності
навчання завжди було й залишається актуальним й нині. Певним чином цю
проблему вирішує наявність заочного навчання та його орієнтація на різні
категорії студентів, у тому числі й на тих, хто працює. Заочна педагогічна
освіта є важливою ланкою системи підготовки педагогічних кадрів та однією
з основних складових системи безперервної освіти й виконує об'єктивні
соціальні, економічні, професійні та культурні функції.

Такі чинники, як дефіцит часу й коштів, конкуренція й безробіття,
орієнтація молоді на раннє включення в трудову діяльність, підвищують
популярність заочної форми навчання. В умовах розвитку ринкової
економіки зростає потреба заочної форми навчання через його економічну
ефективність і доступність для широких соціальних верств. Удосконалення
заочної педагогічної освіти потребує не лише використання нових технологій
освітньої діяльності, а й критичного осмислення та врахування вітчизняного
прогресивного досвіду організації підготовки вчителів на заочній формі в
різні історичні періоди.

Дисертацію О. С. Ковпак виконала відповідно до тематичного плану
науково-дослідної роботи ДЗ „Луганський національний університет імені
Тараса Шевченка” в межах комплексної теми кафедри педагогіки
„Вітчизняна і зарубіжна педагогічна спадщина (друга половина XIX –
початок XX ст.” (Державний реєстраційний номер 0106V013193).

Відтак, дисертаційна робота О. С. Ковпак є своєчасним відгуком на актуальні проблеми вітчизняної вищої педагогічної освіти. Отже, актуальність і доцільність дослідження не викликає сумнівів.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У результаті проведеного дослідження дисертанткою: здійснено історіографічний аналіз проблеми та аналіз джерельної бази дослідження; схарактеризовано соціально-історичний контекст розвитку заочної педагогічної освіти в Україні в 50–80-ті рр. XX ст.; обґрунтовано основні етапи розвитку заочної педагогічної освіти в Україні в 50–80-ті рр. XX ст.; виявлено особливості й тенденції розвитку змісту та організації навчання студентів-заочників в період навчально-екзаменаційних сесій (50–80-ті рр. XX ст.); з'ясовано специфіку організації практик та самостійної роботи майбутніх учителів в умовах заочного навчання в досліджуваній період; окреслено прогностичні можливості розвитку заочної педагогічної освіти в Україні з урахуванням історико-педагогічного досвіду.

Нові факти, одержані здобувачем. Реалізація авторського спроектованого наукового пошуку обраної проблеми відображена у науковій новизні дослідження, яка є беззаперечною й очевидною. Вагомим науковим доробком є те, що в дисертації вперше: в широких хронологічних межах здійснено цілісний аналіз особливостей і тенденцій розвитку заочної педагогічної освіти в Україні в 50–80-ті рр. XX ст.; обґрунтовано періодизацію розвитку заочної педагогічної освіти в досліджуваній період (I етап (1950–1965 рр.); II етап (1966–1984 рр.); III етап (1985–1990 рр.); виявлено особливості й тенденції розвитку змісту та організації навчально-виховного процесу в період навчально-екзаменаційних сесій (встановлення фіксованого терміну літньої і зимової сесій, впровадження предметно-курсової системи навчання, забезпечення оптимального розподілу навчальних курсів на лекційні, семінарські заняття, лабораторні й практичні роботи, вдосконалення психолого-педагогічної підготовки, ідеологізація навчально-виховного процесу тощо); розкрито специфіку організації практик

та самостійної роботи студентів на заочних відділах педагогічних закладів освіти України в 50–80-ті ХХ ст. (усунення недоліків та підсилення ролі різних видів практик, включення до змісту практик політехнічної й виробничої складової, використання диференційованого й індивідуального підходів у процесі організації та проведення практик, організація навчально-консультаційних пунктів, виконання студентами контрольних робіт у міжсесійний період, підготовка навчально-методичної літератури); удосконалено наукові уявлення про соціально-історичний контекст розвитку заочної педагогічної освіти в 50–80-ті рр. ХХ ст.; набули подальшого розвитку дослідження історіографічних та джерелознавчих аспектів проблеми розвитку заочної педагогічної освіти у визначених хронологічних межах. До наукового обігу введено нові, раніше неопубліковані архівні матеріали та історичні факти, що не знаходили відображення в попередніх наукових публікаціях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. На високому рівні наукової аргументації О. С. Ковпак визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні й територіальні межі дослідження, обґрунтувала його наукову новизну, теоретичну й практичну значущість отриманих результатів.

Відповідно до мети дисертантка відібрала адекватні сучасні методи дослідження. Провідними серед них стали загальнонаукові (теоретичний аналіз, синтез, систематизація і класифікація) та конкретно наукові (хронологічний, порівняльно-зіставний, конструктивно-генетичний, історико-ретроспективний, прогностичний тощо).

На особливу увагу й належну оцінку заслуговує робота О. С. Ковпак з джерельною базою дослідження, що складається із 292 науково-педагогічних, історичних джерел. Схвальною є систематизація джерельної бази дослідження, у складі якої виділено такі групи джерел: 1) архівні матеріали, представлені зведеними статистичними звітами, наказами, протоколами, постановами, рішеннями й директивними вказівками державних органів

влади, правилами прийому та навчальними планами; 2) матеріали офіційного характеру (закони, постанови, накази, розпорядження, положення та інші нормативні документи); 3) публікації в періодичних виданнях 50–80-х рр. ХХ ст.; 4) навчально-методичні матеріали. Констатуємо, що сформована сукупність історико-педагогічних джерел дозволила реалізувати мету дисертації.

Отже, фундаментальність й обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації О.С. Ковпак, забезпечено докладним вивченням і критичним аналізом наукових праць і не викликає сумніву.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Доцільним вважаємо характеристику соціально-історичного контексту, який дозволив дисертантці визначити соціально-економічні та соціально-політичні умови розвитку заочної педагогічної освіти, що визначали її мету, завдання, характер, особливості й тенденції розвитку в досліджуваній період. Схвальним є критичний аналіз освітньої державної політики в галузі заочної педагогічної освіти, що полягала в забезпеченні обов'язкової загальної середньої освіти та характеризувалась високим рівнем централізації й директивного керівництва з боку СРСР.

Одним із важливих наукових досягнень авторки є визначення та обґрунтування етапів розвитку заочної педагогічної освіти України в 50-80-х рр. ХХ століття: I етап (1950–1965 рр.) – організаційне оформлення заочної педагогічної освіти, зростання її кількісних показників, політехнізація всієї системи освіти, посилення зв'язку навчання з життям; II етап (1966–1984 рр.) – удосконалення змісту професійної підготовки вчителів у системі заочного навчання з урахуванням новітніх досягнень науки й техніки, загальна педагогізація навчального процесу, покращення навчально-методичного забезпечення та підвищення якості підготовки студентів-заочників; III етап (1985–1990 рр.) – спроба реформування заочної педагогічної освіти, розширення прав вищих навчальних закладів, надання їм

академічної свободи. Зауважимо, що процедуру періодизації здійснено в цілому коректно: визначено критерії для виокремлення етапів, встановлено хронологічні межі кожного з них, надано змістовні характеристики, показано якісну відмінність виділених етапів. Проведена періодизація дала змогу розглянути й проаналізувати особливості організації навчально-екзаменаційних сесій, самостійної роботи та практик студентів-заочників педагогічних закладів освіти на кожному етапі.

Вагомим є практичне значення отриманих О. С. Ковпак результатів дисертації, що полягає в можливості їх використання для вдосконалення змісту й організації освітнього процесу на заочній формі навчання в педагогічних закладах освіти України. Фактичний матеріал, теоретичні положення та висновки дисертації можуть бути використані під час підготовки та викладання в закладах вищої освіти навчальних курсів „Історія педагогіки”, „Педагогіка”, „Основи педагогічної майстерності”, при написанні курсових та магістерських робіт, у подальших наукових розвідках із загальної педагогіки та історії педагогіки, при укладанні підручників та навчальних посібників з історії педагогіки.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності загалом. Дисертація О. С. Ковпак складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, 6 додатків. Аналіз структури дисертації свідчить, що вона побудована логічно і спрямована на послідовне розв’язання поставлених наукових завдань. Дисертанткою чітко вмотивовано послідовність здійснення дослідження з урахуванням специфіки історико-педагогічних розвідок. Зміст розділів і підрозділів відповідає назві структурних компонентів роботи.

У першому розділі – „Теоретичні засади дослідження розвитку заочної педагогічної освіти в Україні в 50–80-ті рр. ХХ ст.” – здійснено історіографічний аналіз проблеми та аналіз джерельної бази дослідження, розкрито соціально-історичний контекст розвитку заочної педагогічної освіти в досліджуваний період, обґрунтовано основні етапи її розвитку.

О.С. Ковпак переконливо доведено, що на першому етапі (1950–1965 рр.) розвитку заочної педагогічної освіти в Україні, незважаючи на ряд недоліків в організації та проведенні навчально-екзаменаційних сесій заочників, було зроблено спробу їх аналізу й пошуку шляхів подолання, відбулося організаційне оформлення сесійної роботи: встановлено фіксований термін сесій, упроваджено на законодавчому рівні предметно-курсову систему навчання, забезпечено оптимальний розподіл навчальних курсів на лекційні, семінарські заняття, лабораторні і практичні роботи, вдосконалено структури навчальних планів. З огляду на ухвалений у 1958 р. Закон „Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в країні”, було здійснено корекцію номенклатури спеціальностей, внесено зміни в навчальні плани для заочників, оновлено навчально-методичне забезпечення. Авторка аргументовано зазначила, що на другому етапі (1966–1984 рр.) в організації навчально-екзаменаційних сесій спостерігались позитивні зрушення, пов'язані з переглядом тематики контрольних і курсових робіт, удосконаленням методики проведення навчальних занять, застосуванням технічних засобів навчання. Зміни в змісті сесій були викликані потребою підготовки майбутніх учителів до роботи в школі за новими програмами. У дисертації чітко прослідковуються тенденції до вдосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів-заочників, підсилення ідеологічного впливу на навчально-виховний процес, зміцнення зв'язків педагогічних інститутів із органами народної освіти. Доречно зазначалося, що на третьому етапі (1985–1990 рр.) особливостями сесій були: спроби вдосконалення змісту педагогічної освіти з акцентом на основи сучасного виробництва, покращення методичної підготовки, децентралізація та демократизація системи освіти, надання академічної свободи вищим навчальним закладам у виборі змісту, форм та методів роботи із заочниками під час навчально-екзаменаційних сесій.

У другому розділі – „Аналіз практики підготовки вчителів в Україні в умовах заочного навчання (50–80-ті рр. XX ст.)” – виявлено особливості й

тенденції, що характеризували зміст і організацію навчання в період навчально-екзаменаційних сесій, з'ясовано специфіку практик і самостійної роботи майбутніх учителів в умовах заочного навчання та окреслено прогностичні можливості розвитку заочної педагогічної освіти в Україні з урахуванням історико-педагогічного досвіду.

Докладно в дисертаційній роботі розглянуто особливості та специфіку організації практик і самостійної роботи на заочних відділах педагогічних навчальних закладів. Дослідження свідчить, що на першому етапі (1950–1964 рр.) прослідковується тенденція щодо усунення недоліків і підсилення ролі різних видів практик і самостійної роботи в міжсесійний період у професійній підготовці майбутніх учителів. З огляду на це, до змісту практик було включено політехнічну й виробничу складову, поліпшено організацію їх проведення. Дисертантка слушно зазначила, що в цей час були вжиті заходи, направлені на вдосконалення роботи консультаційних пунктів, підвищення результативності контрольних робіт та підготовку нової навчально-методичної літератури. Відмінними характеристиками другого етапу (1965–1984 рр.) визначено тенденції до поліпшення нормативного забезпечення організації практик і самостійної роботи студентів-заочників; використання диференційованого й індивідуального підходів у процесі організації та проведення практик; підвищення якості педагогічної практики, удосконалення існуючих і введення нових форм організації самостійної роботи та контролю за нею; значне покращення системи навчально-методичного забезпечення навчального процесу на заочних відділеннях. На третьому етапі (1985–1990 рр.) авторкою відмічено намагання підвищити ефективність практики студентів-заочників та роль самостійної роботи в професійній підготовці в умовах демократизації та децентралізації і слушно зроблено висновок про відсутність очікуваних результатів.

На основі дослідженого матеріалу, О.С. Ковпак робить аргументовану спробу визначити прогностичні можливості розвитку заочної педагогічної освіти в Україні на основі творчого використання узагальненого історико-

педагогічного досвіду. Підтримуємо думку про корисність досвіду роботи навчально-консультаційних пунктів, аналогом яких в умовах розвитку новітніх технологій може бути систематизоване застосування дистанційного навчання, необхідність урахування організації вступу на заочну форму навчання на основі диференційованого підходу до вступників у минулому, практики написання диктантів і контрольних робіт з української мови, використання диференційованого й індивідуального підходів до організації практики з відповідним нормативним упорядкуванням та дієвої співпраці між закладом освіти, органами управління освітою та школою в питаннях підвищення ефективності навчального процесу, працевлаштування випускників, формування державного замовлення.

Матеріали дисертації О. С. Ковпак пройшли належну апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Отже, подане до захисту дослідження є самостійно виконаним, ґрунтовним, фундаментальним і завершеним, його результати містять безперечну наукову новизну й практичну значущість. Сукупність отриманих О. С. Ковпак наукових положень і висновків має важливе значення для розвитку вітчизняної історії педагогіки.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено в 10 одноосібних публікаціях: 6 статей опубліковано в провідних фахових виданнях України, із них 2 – в журналі, включеному до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща); 4 тези доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

На основі аналізу змісту публікацій О.С.Ковпак можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено повно. Рецензована дисертація є завершеною науково-дослідницькою роботою, виконаною в логічній послідовності, на належному фаховому рівні,

характеризується самостійним широким охопленням і глибиною опрацювання поставленої проблеми.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Зміст автореферату повністю відповідає змісту та основним положенням дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження завершується ґрунтовними висновками, які характеризуються науковою новизною і достовірністю та логічно випливають зі змісту обґрунтованих теоретичних положень. Доречно також підкреслити, що у висновках чітко простежується авторська думка, наукова зрілість та виваженість дисертантки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.С. Ковпак, висловимо деякі побажання й рекомендації:

1. Враховуючи як позитивну характеристику дослідження висвітлення соціально-історичного контексту розвитку заочної педагогічної освіти в 50–80 рр. ХХ ст., корисним у межах роботи було б розкриття соціально-історичних передумов виникнення заочної форми навчання та її подальшої еволюції, оскільки це допомогло б виявити якісні зміни на різних етапах, зрозуміти, на що перетворилося це явище в ході діалектичного розвитку.

2. Схвально оцінивши представлену в дисертації О.С. Ковпак періодизацію розвитку заочної педагогічної освіти в досліджуваний період, доцільно було б унаочнити інформацію про особливості та зміст кожного етапу таблицею з метою візуалізації найсуттєвіших якісних та кількісних змін.

3. З позицій критичного погляду та врахуванням конкретних історичних обставин, вважаємо, що доцільно було б розглянути більш детально стан виховної роботи зі студентами-заочниками педагогічних закладів освіти.

4. Вважаємо, що корисним для дослідження було б залучити до джерельної бази спогади студентів-заочників, які навчалися у педагогічних закладах освіти у досліджуваний період.

Висновок про відповідність дисертації вимогам „Порядку присудження наукових ступенів”. Високий науковий рівень роботи, її актуальність, новизна, теоретична і практична значущість дають підстави для висновку про те, що дисертація „Розвиток заочної педагогічної освіти в Україні (50–80-ті рр. XX століття)” є завершеним та самостійним дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (п.9, 11, 12, 13, 14), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами та доповненнями (Постанова Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. щодо кандидатських дисертацій, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12.01.2017 р.), паспорту спеціальності, а його авторка – Ковпак Олена Сергіївна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри педагогіки вищої школи
ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”

 Е. А. Панасенко

Підпис доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” Е. А. Панасенко засвідчую

Нач. відділу кадрів

 Є. С. Сілін